

Вожняк Міхал,
Фірішт Даріуш,
Яблонські Лукаш¹

Інтеграція розвитку шляхом реальної і технологічної конвергенції. Досвід Польщі і висновки для України

АНОТАЦІЯ. Дана стаття є підсумком основних досягнень, втрат і вигід першої декади членства Польщі в ЄС. Її ціллю є формування пропозицій для Польської економічної політики на найближчі роки, а також й висновків для України, котра обирає в даний момент стратегію міжнародної економічної співпраці. В першій частині статті представлено емпіричний аналіз реальної і технологічної конвергенції Польщі з розвиненими країнами ЄС. З наведених даних випливає, що починаючи з 1994 року, коли розпочався процес інтеграції Польщі до ЄС, наша країна значно скоротила розрив у доходах і технологічне відставання по відношенню до ЄС. У період фінансової кризи Польща «почувала» себе краще ніж більшість європейських країн. У другій частині статті представлено спробу дати відповідь на питання про сучасні умови розвитку польської економіки. Показано, що економічні успіхи Польщі були зумовлені багатьма факторами: ендегенними і екзогенними, історичними та похідними з нинішніх дій. Однак можна припускати, що інтеграція з ЄС була важливим, позитивним фактором розвитку Польщі за останні 20 років. Велике значення мала також реалізація в Польщі економічних реформ і політика уряду, хоча й вони не були безпомилковими. В останній частині статті ідентифікуються проблеми, які нині стоять перед ЄС та окремими країнами-членами, у тому числі й перед Польщею в перспективі до 2020 року.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна інтеграція, технологічні конвергенції, економічна політика країн ЄС, стратегії економічного розвитку.

Вступ

Чверть віку тому Польща взяла курс на перехід до Євроцен-тричної моделі модернізації економіки, держави і суспільства, ініціатором чого виступив прем'єр-міністр першого посткомуністичного уряду Тадеуш Мазовецький (жовтень 1989 року).

¹ **Вожняк Міхал** — доктор наук, завідувач кафедри прикладної економіки, Університет економіки Кракова, Польща. Сфера наукових інтересів: економічне зростання, соціальна нерівність, економічна та соціальна інтеграція, людський капітал, інтеграційний розвиток Електронна адреса: wozniakg@uek.krakow.pl.

Фірішт Даріуш — доктор філософії, доцент кафедри прикладної економіки, Університет економіки Кракова, Польща. Сфера наукових інтересів: інновації, економічне зростання, фінансові ринки. Електронна адреса: firszt@uek.krakow.pl

Яблонські Лукаш — доктор філософії, доцент кафедри прикладної економіки, Університет економіки Кракова, Польща. Сфера наукових інтересів: економічне зростання, розвиток, конвергенція та асиметрії, людський капітал. Електронна адреса: lukaszj@uek.krakow.pl

Проте фактичний процес євроінтеграції розпочався лише в 1994 році і вже через десять років він був увінчений входженням Польщі до Європейського Союзу. Десятирічний період імплементації Польщею європейських зв'язків, реалізації стратегії соціально-економічного згуртування є добрим моментом для підбиття підсумків, оцінки втрат і користі, а також формування прогнозів на майбутнє. Маємо надію що вони стануть корисними також й для вибору Україною відповідної стратегії міжнародної економічної співпраці. На плечах цієї країни все ще лежать наслідки радянської ксеромодернізації, яка тривала на 25 років довше ніж у Польщі. Це один із суттєвих бар'єрів після розпаду СРСР, що перешкоджає краще використовувати м'які фактори розвитку, такі як суспільний капітал, людський капітал.

Не можна оминути глобалізацію лібералізації, що розвивається в умовах інформаційно-телекомунікаційної революції. Внутрішнього ринку вже замало для розвитку, тому необхідно запровадити механізми конкуренції нового типу, які ґрунтуються на пошуку синергічних ефектів технологічних, управлінських, маркетингових, фінансових і інституційних інновацій. З огляду на це необхідно задатися питанням, як це зробити, на які підходи звернути увагу, щоб оптимально використати власний, внутрішній потенціал розвитку і не втратити при цьому синергетичних ефектів поєднання зовнішніх і внутрішніх (специфічних) факторів.

Відповідь на дане питання може дати діагностування результатів внаслідок розвитку тих держав, котрі пішли іншою дорогою, а також їх порівняння з власними. Польща є відповідним для даних порівнянь об'єктом з точки зору успіхів, яких вона досягла у сфері реальної конвергенції, економічного зростання, якості життя, технологічного розвитку і модернізації економіки.

Реальна і системна конвергенція

На порозі системної трансформації в Польщі, як і в інших країнах постсоціалістичного простору, рівень розвитку, яких вимірювався рівнем реального ВВП, був набагато нижчий ніж у країнах Західної Європи. Вартість реального ВВП у Польщі та в Україні була подібною і становила відповідно 33 % у Польщі і 36 % на Україні рівня ВВП країн ЄС-15 (рис. 1).

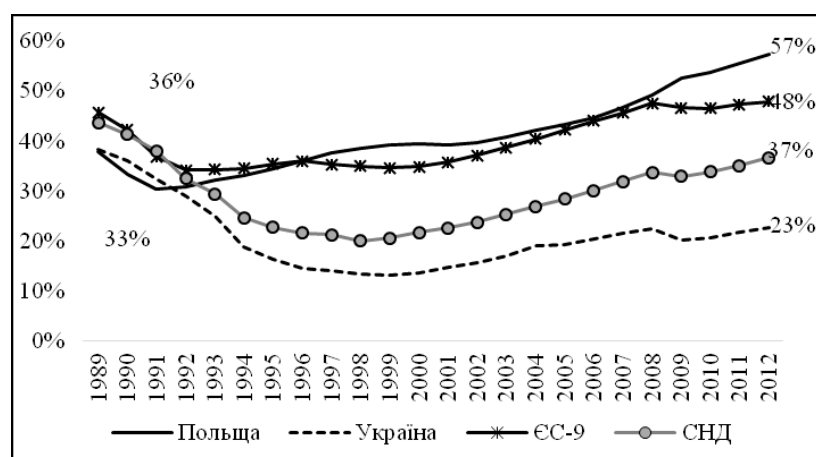

Рис. 1. ВВП на душу населення в окремих країнах і в Західній Європі (ВВП на душу населення ЄС-15 = 100 %), за сталими цінами 2012 р.

Джерело: власна розробка на основі бази даних STEDB, 2013².

Наслідки трансформаційного шоку і глобальної фінансової кризи 2009 року мали різний вплив на постсоціалістичні країни. Економіка Польщі розвивалася швидше ніж економіка України і тому в 1990–2012 роках швидко наздоганяла економіки країн ЄС-15. Отже, польська економіка зменшила рівень відставання у розвитку в порівнянні до даної групи країн на 13 %, а Україна віддалилася в порівнянні до країн Західної Європи на 13 % ВВП на душу населення.

Країни ЄС-9 (всі окрім Польщі постсоціалістичні країни, які є членами ЄС, а саме Болгарія, Чехія, Естонія, Литва, Латвія, Румунія, Словаччина, Словенія і Угорщина), так само як і Польща, після відносно короткого періоду дивергенції в першій половині 90-х років розпочали процес систематичного скорочення відстані з країнами ЄС-15. При цьому у цей період зростали розбіжності по відношенню до ЄС-15, а темп їх скорочення до 2000 року був повільніший ніж у Польщі. У свою чергу у 2000–2006 роках процес конвергенції країн ЄС-9 по відношенню до країн ЄС-15 проходив швидше, аніж у Польщі³.

Заслуговує на увагу порівняльні характеристики показника ІЛР (Індекс людського розвитку). Даний показник розрахову-

² STEDB, 2013, The Conference Board Total Economy Database, January 2013, The Conference Board Inc., [E-resource] – Access mode: www.conference-board.org, dostep: 10 wrzesnia 2013 r.

³ Firszt D., Jablonski L., Tokarski T., Wozniak M. G., 2009, Konwergencja gospodarcza Polski i Ukrainy w swietle procesow realnych i regulacyjnych [w:] Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina, red. M. G. Wozniak, V. I. Chuzhikov, D. G. Lukianenko, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Krakow, s. 603–631.

ється як середнє арифметичне, який синтезує індикатори, що становлять сферу суспільного життя (охорона здоров'я і освіта) та економічне процвітання (ВВП на душу населення).

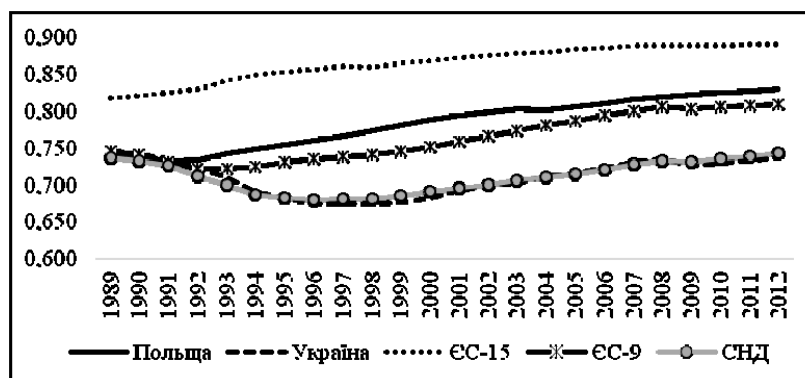

Рис. 2. Значення індексу людського розвитку (ІЛР) в окремих країнах (1989–2012)

Джерело: власна розробка на основі бази даних UNDP, 2013а⁴, б⁵.

У Польщі та країнах ЄС-9 відбувалося систематичне покращення показника ІЛР. У свою чергу в країнах СНД спостерігалася падіння даного показника. Дана тенденція змінилася лише на початку першої декади ХХІ століття. Таким чином можна стверджувати, що дивергенція між країнами, котрі обрали курс на інтеграцію з ЄС, та іншими країнами постсоціалістичного простору в період трансформації, особливо в 90-х роках, стосувалася також позадохідних аспектів якості суспільного життя.

Представлені процеси зближення або віддалення в межах проаналізованої групи країн мають прояв у відмінностях у динаміці економічного зростання.

Трансформаційно рецесія в Польщі була найкоротшою (закінчилася в 1991 році) і найменш відчутна (падіння рівня ВВП 1990 році становило близько 7 %) серед усіх країн, що переходили з центрально-керованої економіки (адміністративної) до ринкової економіки^{6,7,8,9,10}. Завдяки цьому у 2012 році ВВП

⁴ UNDP, 2013a, UNDP statistical data, «Hybrid HDI», UNDP, [E-resource] — Access mode: <http://hdr.undp.org/en/data/trends/hybrid/>, dostep: 10 wrzesnia 2013 r.

⁵ UNDP, 2013b, International Human Development Indicators, UNDP, bazadanych on-lin, [E-resource] — Access mode: <http://hdrstats.undp.org/en/tables/>, dostep: 10 wrzesnia 2013 r.

⁶ Kolodko G.W., 2007, Sukces na dwie trzecie. Polska transformacja ustrojowa i jej przyszlosc, «Ekonomista», nr 6.

⁷ Kolodko G. W., 2009, Wielka transformacja 1989—2029. Czy moglo byc lepiej, czy lepiej bedzie? [w:] 20 lat transformacji. Osiagniecia, problemy, perspektywy, red. G.W. Kolodko, J. Tomkiewicz, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Sp. z o.o., Warszawa, s. 101—118.

Польщі був вищим у порівнянні до 1990 року і становив близько на 126 %. Середньорічний темп приросту у 1991–2012 роках становив у Польщі 3,72 % і був вищим за середній темп приросту в країнах ЄС-15 (1,61 %) і ЄС-9 (1,52 %). Швидше за Польщу серед країн ЄС за весь проаналізований нами період часу розвивався лише Люксембург.

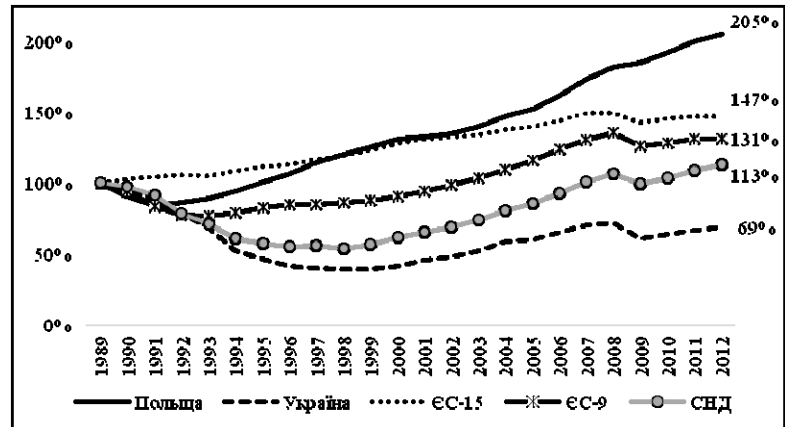

Рис. 3. Динаміка ВВП в окремих країнах у 1990-2012 роках (у доларах за ПКС, постійні ціни з 2012 р.)

Джерело: власна розробка на основі бази даних CTEDB, 201311.

Країни ЄС-9 у 1991–2012 роках мали слабкіший середньорічний темп приросту ВВП, аніж Польща. Це було спричинено довгим періодом трансформаційної рецесії, слабкішою ніж у Польщі динамікою приросту ВВП до 2000 року та більш відчутними наслідками фінансової кризи 2008–2009 років. Також потрібно зазначити про помітні темпи зростання в країнах ЄС-9 (особливо прибалтійських країнах) у 2000–2008 роках, завдяки чому вони значно скоротили розрив у рівнях розвитку до країн Західної Європи. Проте дані країни дуже сильно відчували на собі ефекти фінансової кризи у 2009 році. Акумуляований ВВП країн ЄС-9 зменшився у 2009 році більше ніж на 7 %, коли в Польщі виріс на 1,4 %¹².

⁸ Rapacki R. (red.), 2009, Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?, Wydawnictwo PWE, Warszawa.

⁹ Wozniak M. G., 2002, Wzrost gospodarczy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Bariery. Czynniki. Perspektywy, Wydawnictwo AE w Krakowie, Krakow.

¹⁰ Wozniak M. G., 2011, Gospodarka Polski 1990–2011. Transformacja. Modernizacja. Społeczność społeczno-ekonomiczna. Tom 1. Transformacja, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

¹¹ CTEDB, 2013, The Conference Board Total Economy Database, January 2013, The Conference Board Inc., [E-resource] – Access mode: www.conference-board.org, dostęp: 10 września 2013 r.

¹² Jablonski L., 2013, Czynniki wzrostu gospodarczego w czasie bieżącego kryzysu. Polska na tle wybranych krajów świata, «Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy», nr 30, s. 90–107.

У світлі багатьох недосконалостей показників реального ВВП на душу населення та ІЛР у вимірюванні рівня соціально-економічного розвитку варто також проаналізувати й інші індикатори, які показують рівень економічної свободи (рис. 4), конкурентоздатність, бізнес-середовища, а також ефективність даної країни у переробці природних ресурсів для підвищення добробуту населення (табл. 1). Варто підкреслити, що дані індикатори, за винятком Показника щасливої планети¹³, ілюструють системну конвергенцію і визначають ступень розвитку ринкової економіки.

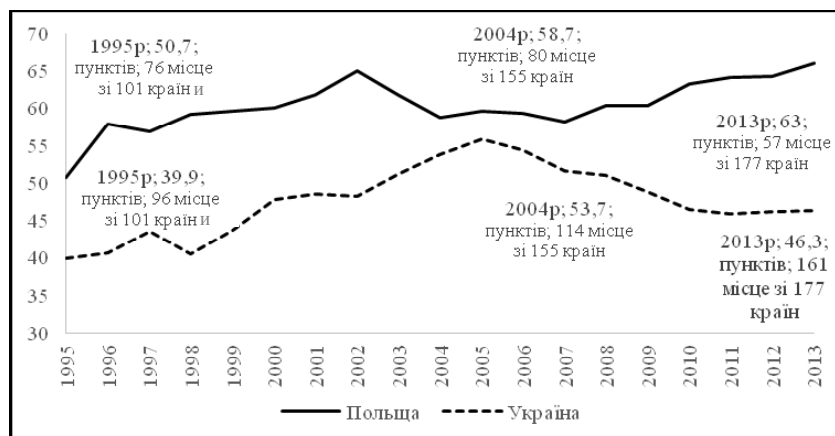

Рис. 4. Індекс економічної свободи The Heritage Foundation у 1989–2013 роках.

Джерело: власна розробка на основі бази даних IEF, 2013¹⁴.

Порівнюючи альтернативні показники добробуту за останні роки зазначимо, що Польща піднімається в рейтингу соціально-економічного розвитку залежно від рівня економічної свободи, конкурентоздатності економіки, бізнес-середовища, а також ефективності у переробці природних ресурсів задля підвищення добробуту населення.

¹³ Показник Щасливої Планети (Happy Planet Index) обраховується на підставі трьох аспектів, а саме: задекларованого громадянами задоволення від життя, очікувана тривалість життя, а також кількості споживаних природних ресурсів. ІЛР не є показником щастя, як це може впливати з назви даного показника, а відображає ефективність даної країни в переробці природних ресурсів для підвищення добробуту населення. Також він ілюструє середню кількість років щасливого життя населення даної країни на одиницю споживаних природних ресурсів. Див.: Abdallah S., Thompson S., Michaelson J., Marks N., Steuer N., 2009, The (un)Happy Planet Index 2.0. Why good lives don't have to cost the Earth, The New Economics Foundation, London, UK., також Jablonski L., 2012, Jakosc zycia — dynamika konwergencji [w:] Gospodarka Polski 1990—2011. Tom II. Modernizacja, red. M. G. Wozniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 283—309.

¹⁴ IEF, 2013, Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, Database, [E-resource] — Access mode: www.heritage.org, dostep: 10 wrzesnia 2013 r.

Таблиця 1

**ЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ ДЛЯ ПОЛЬЩІ І УКРАЇНИ У 2005-2012 РОКАХ**

Показник	Період	Польща		Україна	
		Зміна позиції в рейтингу	Місце в рейтингу (2012 р.)	Зміна позиції в рейтингу	Місце в рейтингу (2012 р.)
Індекс конкуренто- здатності (Світовий економічний форум, рейтинг 144 країн)	2008–2012	+10	41	0	73
Індекс простоти ве- дення бізнесу (Сві- товий банк, рейтинг 185 країн)	2010–2012	+18	55	+9	137
Показник щасливої планети (Фонд но- вої економіки, рей- тинг 151 країни)	2005–2010	+6	71 (2010 р.)	–5	100 (2010 р.)

Джерело: власна розробка на основі ^{15,16,17,18}

Представлені дані ілюструють менші успіхи України щодо Польщі. Однак варто підкреслити, що згідно зі Звітом Світового банку «Doing Business» за 2013 рік Україна та Польща опинилися в першій десятці країн світу, котрі за останні роки зробили найбільші успіхи у сфері регулювання, що сприяють кращому веденню господарської діяльності, бізнесу¹⁹.

Технологічна конвергенція

Унаслідок системної трансформації до відкритої ринкової економіки у Польщі з'явилися умови для швидкої технологічної конвергенції з розвиненими країнами. Лібералізація зовнішньої торгівлі означала відкриття різних каналів для обміну інноваціями, котрі в середньо розвинутих країнах є основним

¹⁵ Abdallah S., Thompson S., Michaelson J., Marks N., Steuer N., 2009, The (un)Happy Planet Index 2.0. Why good lives don't have to cost the Earth, The New Economics Foundation, London, UK.

¹⁶ WB, 2008, Doing Business 2008, The World Bank and the International Finance Corporation, Washington D.C.

¹⁷ WB, 2012, Doing Business 2012. Doing Business in a more transparent world, The World Bank and the International Finance Corporation, Washington D.C.

¹⁸ WEF, 2013, The Global Competitiveness Index Data Platform, World Economic Forum, www.weforum.org, dostep: 10 wrzesnia 2013r.

¹⁹ WB, 2013, Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises, The World Bank and the International Finance Corporation, Washington D.C.

інструментом для скорочення технологічного розриву. Свобода економічних відносин привела в дію мікроекономічні чинники модернізації виробничого потенціалу та асортименту продукції. Одночасно з цим Польща відповідала всім основним вимогам спонтанного обміну інновацій у сфері освіти та інфраструктури.

Участь в інтеграційному процесі з ЄС дало додаткові імпульси для технологічної конвергенції через: збільшення масштабів зовнішньої торгівлі з розвиненими країнами ЄС, кооперацію імпортерів та експортерів із контрагентами цих країн, підвищення інвестиційної привабливості країни, а й відповідно стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій, підвищення мобільності населення, розвиток наукового співробітництва та додаткових джерел фінансування в межах європейських фондів²⁰.

Статистичні дані, які стосуються різних аспектів технічного розвитку, підтверджують, що як під час періоду до підписання асоціації, так і протягом перших дев'яти років членства в ЄС відбувалась виразна технологічна конвергенція Польщі з розвиненими країнами. Основним проявом даного процесу була ліквідація «розриву продуктивності», що представлено на рис. 5.

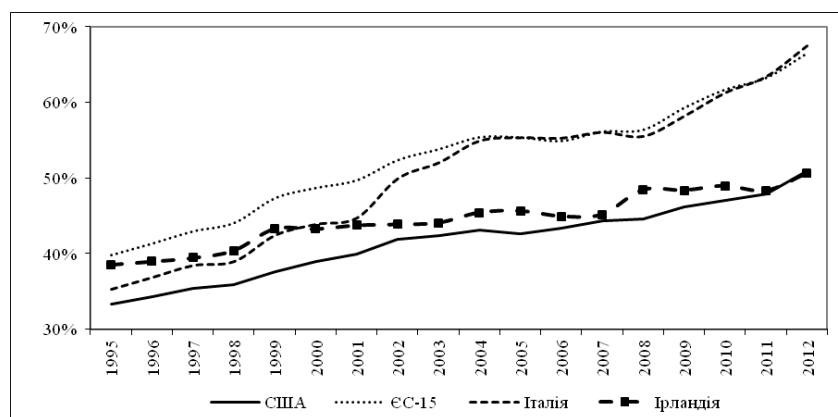

Рис. 5. Продуктивність праці в Польщі у порівнянні з окремими країнами (1995—2012).

Джерело: власна розробка на основі бази даних UNECE, 2013²¹.

У середині 90-х років, продуктивність праці в Польщі становила біля 40 % від аналогічного показника в країнах ЄС-15. За останні 17 років продуктивність праці в Польщі підвищилася близько на 80 % досягаючи у 2012 році 2/3 вартості даного показника зі «старого ЄС». Розрив продуктивності зменшився

²⁰ Firszt D., 2012, Uwarunkowania dyfuzji innowacji w polskiej gospodarce, CeDeWu, Warszawa.

²¹ UNECE, 2013, [E-resource] – Access mode: <http://w3.unece.org/pxweb/>, dostęp 12 września 2013 r.

також по відношенню до найрозвиненіших країн ЄС-15. Наприклад, по відношенню до Ірландії Польща наздогнала 12 %. По відношенню до країн, що розвивалися, найповільніше в ЄС (наприклад, Італія) дана зміна становила майже 30 %.

У будь-якому випадку зміни продуктивності праці є основним проявом технологічного розвитку, однак аналізу цього показника не достатньо для отримання повної картини модернізації економіки, яка є багатоаспектним процесом, що спричиняє різні економічні та соціальні ефекти. Тому варто також звернути увагу на інші показники розвитку, наприклад, енергомісткість ВВП. Зміни цього показника вказують не лише на модернізацію виробничого апарату, але також свідчать про зміни у структурі економіки. Вони також відображають розвиток у сфері технологій, які використовуються домогосподарствами, що є суттєвим проявом технологічного розвитку та прогресу.

На рис. 6 показано, що протягом аналізованого періоду енергетичні затрати, необхідні для виготовлення одиниці ВВП, зменшилися у Польщі майже на половину. Темп змін у даному випадку був набагато вищий, аніж у розвинутих країнах ЄС (у багатьох з них, наприклад, дані зміни були мізерними) це підтверджує висновки про технологічну конвергенцію, які були зазначені вище при аналізі продуктивності праці. Варто додати, що покращення даного показника на даному рівні також зафіксовано в інших країнах Центральної та Східної Європи (ЄС-9), що підтверджує тезу про позитивні впливи інтеграції з ЄС на процеси технологічної конвергенції.

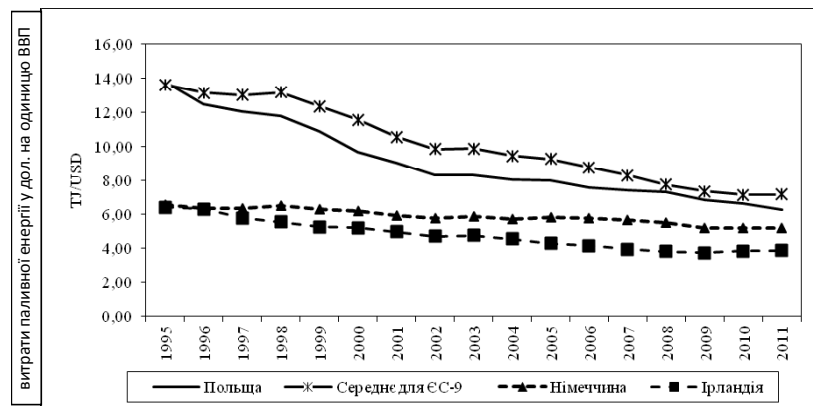

Рис. 6. Енергомісткість ВВП (TJ/USD) у Польщі та окремих країнах

Джерело: власна розробка на основі бази даних Eurostat, 2013²².

²² Eurostat, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/dostep> 12 wrzesnia 2013 r.

Тезу про технологічну конвергенцію, що реалізується в межах ЄС Польщею та іншими «новими країнами», підтверджує також аналіз інших показників, які прямо або опосередковано відносяться до технологічного розвитку. Наприклад, динаміка приросту багатофакторної продуктивності (TFP) була у Польщі в аналізованому періоді набагато вища, ніж у розвинутих країнах ЄС; частка виробів високотехнологічної продукції (high-tech) в експорті Польщі подвоїлася з 3 % в 1995 році до близько 6 % на даний момент; у той самий час значно зменшилася частка продуктів зі сфери низької технології в структурі виробництва.

Узагальненим показником серед всіх вище перерахованих є синтетичний показник технічного прогресу, який визначається за допомогою методу факторного аналізу²³. Його відносне значення (у порівнянні з таким самим показником в економіці Німеччини, визнаного технологічного лідера ЄС) для польської економіки представлено на рис. 7. Рисунок однозначно вказує на скорочення технологічного розриву між Польщею і Німеччиною, яке відбувається — згідно з теорією інновації — у логарифмічному темпі. Польща швидко наближається до лідера, а її нинішній технологічний рівень становить ? рівня Німеччини (всередині 90-х років він становив всього 50 %).

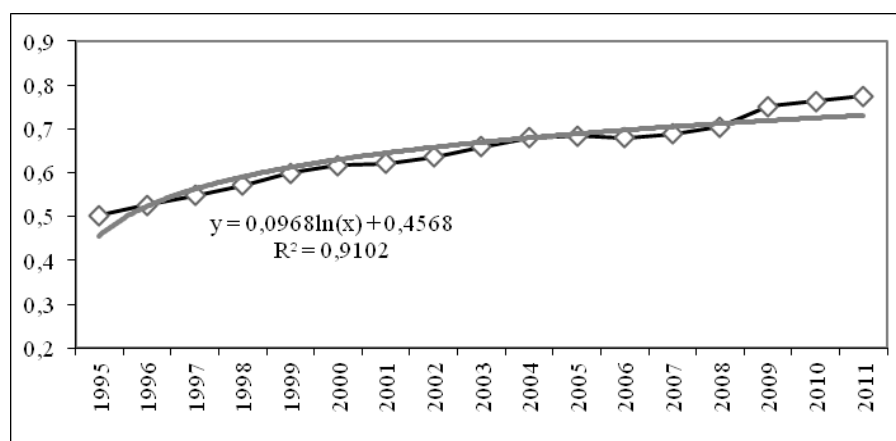

Рис. 7. Ліквідація технологічного розриву між Польщею та Німеччиною — функція тренду.

Джерело: власна розробка на основі бази даних^{24,25,26}.

²³ Firszt D., 2012, Uwarunkowania dyfuzji innowacji w polskiej gospodarce, CeDeWu, Warszawa.

²⁴ Eurostat, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/dostep> 12 wrzesnia 2013 r.

На даний момент найважливіше питання полягає у тому, чи Польща в стані пересікти критичну межу, а отже перейти з розвитку, заснованого на обміні інноваціями (екзогенного), до розвитку, що стимулюється власними інноваціями (ендогенного). Теорія інновацій, підтверджена прикладами деяких країн ЄС (країни Південної Європи), показує, що інтеграція створює умови для технологічної конвергенції, але не гарантує успіху, під яким розуміється приєднання відсталого країни до групи технологічних лідерів. Для цього необхідно сприяти розбудові внутрішній спроможності, котра з часом, по мірі економічного та технологічного розвитку, має бути спрямована на створення оригінальних інновацій²⁷. На рис. 8 показано, що в Польщі дана здатність систематично покращується. Це дає можливість сподіватись, що подальша технологічна конвергенція є можливою. Найважливіше, і водночас найскладніше завдання, яке нині стоїть перед польською економікою (у контексті економічного розвитку), полягає у прискоренні темпу підвищення поглинаючої здатності так, щоб змогла вона компенсувати послаблений в результаті скорочення технологічного розриву вплив «переваги відсталості». Хоча ЄС також у даному випадку надає певні інструменти та засоби (європейські фонди призначені для наукових досліджень), однак на даній стадії розвитку рішучими є власні зусилля Польщі в напрямку розбудови ефективної інноваційної системи. Дані зусилля є все помітнішими, хоча на даний момент в основному вони стосуються наукової діагностики, а не практичних дій для покращення інноваційності. На особливу увагу заслуговують результати досліджень, які спрямовані на ідентифікацію слабких сторін польської інноваційної системи, які створюють так звані інноваційні блокади, котрі унеможливають поступовий перехід до знаннєвої економіки, і концепції моделі інноваційності, що ґрунтується на зінтегрованому багаторівневому управлінні, направленому на розповсюдження інноваційних компетенцій²⁸.

²⁵ UNECE, 2013, [E-resource] – Access mode: <http://w3.unece.org/pxweb/>, dostęp 12 września 2013 r.

²⁶ GUS, 2013, [E-resource] – Access mode: <http://www.stat.gov.pl/gus>, dostęp 11 września 2013 r.

²⁷ Kubiela S., 2009, *Innowacje i luka technologiczna w gospodarce globalnej opartej na wiedzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

²⁸ Bal Wozniak T., *Innowacyjność w ujęciu podmiotowym. Uwarunkowania instytucjonalne*, PWE, Warszawa 2012.

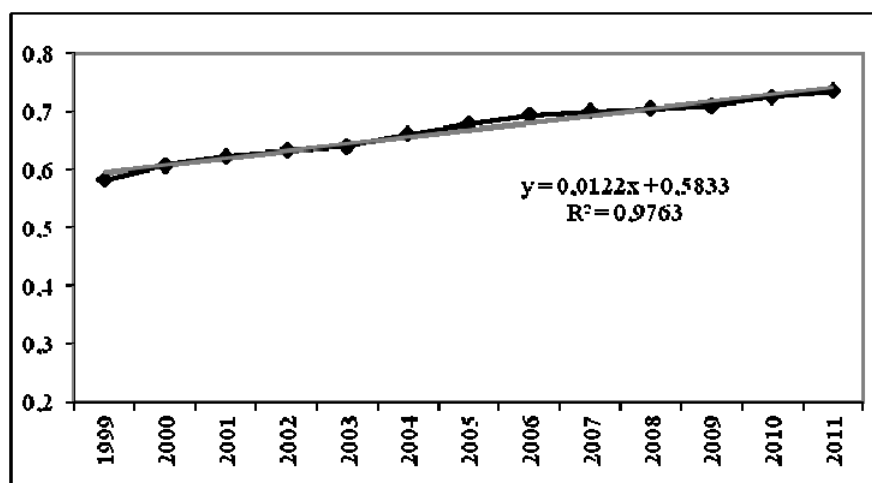

Рис. 8. Приріст показника споживчої здатності в польській економіці (1996—2011).

Джерело: власна розробка на основі бази даних^{29,30,31}; методологія побудови показника споживчої здатності³².

Детермінанти процесу конвергенції Польщі до ЄС

Процеси реальної, системної і технологічної конвергенції у Польщі мали не лише свої історичні передумови, схожі як і у випадку з Україною, але й також екзогенні, які виникають з розвитку взаємозв'язків зі світовою економікою, зокрема з десятирічного членства в ЄС і динаміки перенесення процесів глобалізації, лібералізації на національну економіку. Однак необхідно звернути увагу на ендегенні передумови розвитку, оскільки вони є результатом процесів прийняття рішень і визначають простір даного розвитку.

Польський досвід показує, що членство в ЄС не обов'язково означає велику чутливість менш розвиненої національної економіки до імпульсів зовнішніх криз. Може навіть виникнути протилежна ситуація, але за умови ведення урядом розумної політики. Членство в ЄС полегшило Польщі подолати проблеми даної кризи, хоча на останній її фазі з'явилися короткотривалі труднощі, які проявилися в зниженні динаміки ВВП. Ви-

²⁹ Eurostat, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, dostęp 12 września 2013 r.

³⁰ UNECE, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://w3.unece.org/pxweb/>, dostęp 12 września 2013 r.

³¹ GUS, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://www.stat.gov.pl/gus>, dostęp 11 września 2013 r.

³² Firszt D., 2012, Uwarunkowania dyfuzji innowacji w polskiej gospodarce, CeDeWu, Warszawa.

никає питання, що було причиною тому, що економіка Польщі досить легко пережила кризу, в той час як інші країни Центральної та Східної Європи зазнали більше втрат від кризи.

Серед факторів успіху варто виокремити ті, які пов'язані з членством в ЄС і економічною політикою уряду:

1. Відкриття великого і вимогливого ринку збуту ЄС, у результаті чого частка експорту в ВВП збільшилася з 26,2 % у 1990 році до 33,3 % перед асоціацією у ЄС і 49 % у 2013 році.

2. Ефективне використання субсидіарного принципу щодо національного інвестиційного попиту. У 2004–2013 роках сальдо трансферів з бюджету ЄС, після коригування даної квоти на суму обов'язкових платежів до бюджету в зв'язку з членством, становило 58,1 млрд євро. Завдяки цьому у 2008–2012 роках можливим був щорічний приріст попиту в межах одного року близько 2 % ВВП, а разом з множинними ефектами на ще більший відсоток.

3. Краще представлення рейтинговими агенціями стану Польської економіки за рахунок покращення національного попиту субсидіарним фінансуванням з ЄС і необхідності реалізації ефективної макроекономічної політики. Це позитивно впливало на привабливість Польщі як безпечного місця розміщення ПІІ.

4. Факт існування власної валюти і плаваючий курс злого, систематичне збільшення валютних резерв (з 34,2 млрд доларів у 2003 році до 108,8 млрд доларів у березні 2013 року). Уряд вміло використовував у курсовій політиці валютні резерви, що зупинило падіння експорту і надмірне збільшення імпорту. Спонтанна девальвація валюти на 1/3 під час першої фази кризи настала стрибкоподібно, що радикально підвищило зовнішню конкурентноздатність польської економіки (привабливість польської продукції та польського експорту). У зв'язку з цим Польща слабкіше відчувала наслідки кризи євровалютної зони, ніж країни з Центральної та Східної Європи.

5. Фіскальні реформи, що передбачали ліквідацію третього, 40-відсоткового ПДФО у сфері соціального страхування з 6,5 % до 3,5 %, які були реалізовані ще перед кризою зменшили витрати праці. У зв'язку з цим збільшилась конкурентноздатність польської економіки і був підтриманий національний споживчий попит.

6. Доходи частини з понад двох мільйонів польських емігрантів, для яких були відкриті ринки праці всіх країн-членів ЄС, поповнюють щорічно національний попит у межах 4–5 млрд євро.

Були також і слабкі пункти польських системних реформ та економічної політики, яких не вдалося уникнути. Серед них слід звернути увагу на:

1. відсутність виразної економічної політики уряду, особливо відсутність структурної політики;

2. відкладання незакінчених реформ державного сектору (пенсійного фонду, кримінального кодексу, охорони здоров'я, освіти і виховання);

3. недооцінка здорової сімейної політики для економічного зростання;

4. нерівномірно розподілений у часі масштаб надходження інвестицій в інфраструктуру, що фінансується за рахунок державного бюджету і європейських фондів. Особливо це стосується їх різкого скорочення після закінчення в Польщі Євро 2012, що вплинуло на низький (близько 1,5 %) темп приросту ВВП у 2013 році;

5. недооцінка в економічній політиці питання диверсифікації експорту на випадок кон'юнктурних коливань з найважливішими закордонними партнерами.

Однак потенціал розвитку Польщі дозволяє повернутись на шлях динамічного приросту ВВП і покращення якості життя з 2014 року. Найважливішими його складовими є:

1. висока якість продукції, що виробляється в Польщі. Під впливом зовнішньої конкуренції і кризи якість продукції та послуг покращилась на стільки, що все частіше вони можуть замінити імпорт і задовольнити вимоги конкуренції на кордонних ринках;

2. відносно великі запаси готівки підприємств у формі банківських депозитів, а також низький рівень процентних ставок. З 2008 року ставка НБП зменшилася на 3,25 % до рівня 2,5 % всередині 2013 року, а показник інфляції з 4,8 % до 1,1 % відповідно;

3. відносно добре діючі автоматичні стабілізатори кон'юнктури, тобто збільшення грошових виплат з бюджету, програми по боротьбі з безробіттям, легкий доступ до кредитів у результаті зниження відсоткових ставок. Нове стабілізаційне видаткове право додатково вдосконалює механізм стабілізації кон'юнктури, тобто унеможливить перевищення 55 % порогу частки державного боргу в ВВП, і запроваджує граничні видатки не більше аніж темп середньорічного ВВП збільшеного на відсоток прогнозованої інфляції;

4. перспектива розширення інвестицій державного сектору в результаті доступу до запланованих на 2014—2020 роки альтернативних інвестиційних програм, що фінансуються з фондів

ЄС на суму 72,9 млрд євро (близько 400 млрд злотих). Ці заходи сприятимуть інвестуванню у сфері наукових досліджень та їх комерціалізації результатів, ключові дорожні сполучення (автостради), розвиток підприємництва, екотранспорт (потяги, державний транспорт), оцифровування країни (вільний доступ до інтернету, е-послуги адміністрації та уряду), соціальну інтеграцію і професійну активізацію.

Після тривалого періоду застою інвестиції приватного сектору повинні зрости з огляду на відчутні зміни повернення позитивної економічної кон'юнктури в США та ЄС. Для стимулювання інвестицій в приватному секторі передбачені заохочення, пільги, бонуси для всіх інвесторів, котрі прийматимуть рішення щодо інвестування в Польщу.

Однак фінансова криза перед Єврозоною поставила нові виклики, з якими повинен справитися ЄС, так і кожен з його членів. Країни ЄС, особливо Єврозони, які хоча й здійснювали ряд інституційних змін повинні й далі продовжувати реформи. Напрямки даних реформ вже виразно формуються.

У досить важкий час кризи 2008—2012 років економіка Польщі виявилася стійкою до рецесії. За цей період ВВП виріс майже на 20 %, експорт на 38 %, а номінальна заробітна плата на 40 %. Польща виявилася найпривабливішим економічним партнером для найсильнішої економіки ЄС – Німеччини. І хоча державний борг Польщі виріс на 10 %, проте його частка у ВВП є найменшою в ЄС. У посткризове майбутнє Польща входить з перспективою зростання ВВП, завдяки чому за цілий десятирічний період використання фінансової підтримки зі структурних, сільськогосподарських і загальних фондів є реальний шанс на подвоєння значення ВВП з близько 1 трильйона злотих до 2 трильйонів у 2017 році.

Перспективи конвергенції Польщі з ЄС до 2020 року

Польща разом з іншими країнами ЄС виходить на новий етап інтеграції процесів розвитку. Лісабонський договір, який набув чинності у грудні 2009 року, також орієнтується на сталий економічний, соціальний та екологічний розвиток, а також на зміцнення процесів конвергенції у сфері економічного зростання і показників соціально-економічної виміру в міжнародному та національному просторі.

«Процесуальний кодекс ЄС» діє за посередництвом багаторівневої мережі акторів. Не всі повинні бачити в ньому інструмент для змін на краще і альтернативу розповсюдженій політиці і опортунізму зацікавлених осіб. Як відомо, люди діють у

просторово-часовому контексті, мають власні бажання і тому є місце на реалізацію національних стратегій розвитку, які пристосовуються до специфіки національних умов. Однак вимагається поважати правила Співтовариства, які стосуються конкурентоспроможного порядку, процедур координації, гармонізації економічної системи і політики держави. Вони пов'язані з новим фіскальним пактом і запланованим банківським союзом.

Ризик перевищення 55 % обов'язкового порогу державного боргу унеможливорює подальше знецінення злота, оскільки уряд має цьому протистояти, побоюючись наслідків, які виникають з перевищення даного порогу. До моменту покращення ситуації в державних фінансах фактор підвищення конкурентоздатності діяти не буде. Фіскальне скорочення, шляхом зменшення державних видатків і можливе підвищення фіскальних надходжень та очікування на ефекти економічного приросту в результаті передбачуваного покращення кон'юнктури в світовій економіці є нині основним методом діяльності уряду. У зв'язку з цим настає неминуче охолодження економіки.

Якби політика у перші два роки кризи була зорієнтованою також на безвитратне для державних фінансів стимулювання споживчого попиту тих, хто найменше заробляє, не виникло б такої гострої потреби підвищувати ставку ПДВ, ставки на соціальні відрахування, заморожувати заробітні плати і скорочувати державні видатки. Це створило б більші можливості для захисту від рецесії. Через надто пасивну політику уряду у 2009—2012 роках реальні процеси в Польщі формувалися перш за все під впливом екзогенних факторів.

Здатність до реалізації стратегії в інтересах розумного, стійкого і всеосяжного зростання «Європа 2020» буде мати фундаментальне значення. Дана стратегія охоплює три взаємопов'язані пріоритети:

- розумне зростання: розвиток економіки основаної на знаннях та інноваціях;
- стійке зростання: створення економіки, яка ефективно використовує ресурси, більш сприятлива для навколишнього середовища і більш конкурентоспроможна;
- всеосяжний розвиток, який сприяє соціальній інтеграції: підтримка економіки з високим рівнем працевлаштування, що забезпечує соціальну і територіальну єдність.
- для їх обґрунтування в перспективі до 2020 року Європейська Комісія пропонує реалізувати кілька головних цілей для всіх країн-членів ЄС, а саме:
 - показника працевлаштування осіб у віці 20—64 років на рівні 75 %;

— з % ВВП ЄС повинно бути інвестовано в дослідження і розробки;

— стратегічна основа «20/20/20» в сфері клімату і енергії (у тому числі скорочення викидів парникових газів до 20 %, у тому числі скорочення викидів вуглекислого газу на 30 %, якщо є необхідні умови, збільшення частки відновлюваної енергії на 20 % і зменшення споживання енергії на 20 % до 2020 року);

— зменшення до 10 % кількості осіб, які завчасно закінчують шкільне навчання, і збільшення що найменше до 40 % осіб з молодого покоління із вищою освітою;

— зменшення кількості осіб, які знаходяться за межею бідності на 20 млн.

Цілі ЄС повинні бути спроектовані на національному рівні і мають прийматися відповідні дії. Системні умови відповідної реалізації даних цілей пов'язані із: закінченням розбудови спільного ринку, створенням сфери вільної торгівлі з США та вирішенням питань у сфері кліматичної політики. Також необхідно закінчити побудову спільного ринку послуг, а особливо фінансових послуг. Виконання цих системних реформ вимагає суспільного натиску на політиків, який пов'язаний з ліквідацією інституційних перешкод у сфері покращення якості життя і гармонізації процесів соціально-економічного розвитку без негативних наслідків для економічного зростання.

Стратегія показує, що Європа може розумно і всеосяжно розвиватися, може сприяти соціальній інтеграції, вміє знаходити способи щодо створення нових робочих місць і визначати напрямки розвитку суспільства кожного з її членів. ЄС має у своєму розпорядженні потужні інструменти у вигляді нових методів управління фінансами, затверджений бюджет на 2014—2020 роки, торговельний обмін і зовнішню економічну політику, стабільні конкурентноздатні інституції та повна відача європейських лідерів та інституцій. Для ефективної реалізації нової стратегії необхідні скоординовані дії по всій Європі, які охоплюють і соціальних партнерів і представників громадянського суспільства.

Висновки для України

В Україні все ще актуальною є дилема вибору зразка моделі економічного розвитку та напрямків міжнародної інтеграції. Якби політичні заяви української влади про можливу інтеграцію з ЄС, проголошені останнім часом, не звучали, однак справа ще не вирішена. В таких умовах з'являється природне прагнення до пошуку позитивних прикладів серед інших країн,

входження яких до ЄС принесла як економічну, так і соціальну користь.

Представленні в даній статті роздуми вказують на те, що таким прикладом для України є економіка Польщі, котра від самого початку процесу інтеграції з ЄС перейшла до фази динамічного розвитку, що відобразилося у виразній конвергенції з найбагатшими країнами Європи. Даний розвиток був визначений багатьма факторами, однак існує багато передумов для ствердження, що входження до ЄС був одним з найважливішим, особливо якщо звернути увагу на його непрямий вплив на зміни, що відбуваються в реальній сфері та в сфері регулювання. Фундаментальне значення мало те, що по відношенню до однозначного задекларованого прагнення Польщі інтегруватися з Європейським Співтовариством ще на початку 90-х років, сформулювало чітку стратегію реформ, відповідно до законодавчих актів ЄС, які поступово реалізовувались. Схожі зміни відбувались і в інших країнах Центральної та Східної Європи, котрі разом з Польщею проходили процес асоціації, а пізніше вступу до ЄС. В Україні відсутній дисциплінарний фактор у вигляді інтеграційних вимог і це було однією з причин того, що процес інституційних реформ не приніс результатів, багато запланованих реформ були реалізовані вибірково, часто були надмірно розтягнуті в часі і остаточно багато з них залишилися лише в області³³. Можна припустити, що початок процесу інтеграції України і запровадження правового порядку ЄС покращило б узгодженість інституційного ладу, що сприяло б в зниженню корупції, підвищенні якості управління, стимулювання підприємництва, технологічній модернізації, підвищенні продуктивності праці і конкурентоспроможності економіки.

В дискусії, яка відбувається нині на Україні щодо альтернативних форм і напрямків міжнародної співпраці, Польща напевно не є єдиним позитивним прикладом. Прибічники конкурентних по відношенню проєвропейських концепцій можуть користатися прикладами інших економік поза Європою, що динамічно розвиваються, і які також можуть здаватися привабливими. Однак необхідно звернути увагу на те, що спроба наслідувати рішення, які приймалися в країнах з іншими історичними, культурними і соціальними передумовами несе за собою великий ризик отримання результатів, які будуть невідпо-

³³ Firszt D., Jablonski L., Tokarski T., Wozniak M.G., 2009, Konwergencja gospodarcza Polski i Ukrainy w swietle procesow realnych i regulacyjnych [w:] Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina, red. M.G. Wozniak, V.I. Chuzhikov, D.G. Lukianenko, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Krakow, s. 630.

відні до очікувань. Одночасно Польща і Україна мають великий спільний історичний досвід, ефектом якого є соціальна, культурна і ментальна схожість. Виходячи з цього, можна припустити, що вибір Україною інтеграційної моделі розвитку, побудованої на використанні досвіду Польщі, був би корисним вибором як з точки зору простоти реалізації, так і з точки зору отриманих соціально-економічних результатів.

Перекладено з англійської мови.

Список літератури

1. Abdallah S., Michaelson J., Shah S., Stoll L., Marks N., 2012, *The Happy Planet Index: 2012 Report. A global index of sustainable well-being*, The New Economics Foundation, London, UK.
2. Abdallah S., Thompson S., Michaelson J., Marks N., Steuer N., 2009, *The (un)Happy Planet Index 2.0. Why good lives don't have to cost the Earth*, The New Economics Foundation, London, UK.
3. Bał Woźniak T., *Innowacyjność w ujęciu podmiotowym. Uwarunkowania instytucjonalne*, PWE, Warszawa 2012.
4. CTEDB, 2013, *The Conference Board Total Economy Database*, January 2013, The Conference Board Inc., [E-resource] — Access mode: www.conference-board.org, dostęp: 10 września 2013r.
5. Eurostat, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, dostęp 12 września 2013 r.
6. Firszt D., 2012, *Uwarunkowania dyfuzji innowacji w polskiej gospodarce*, CeDeWu, Warszawa.
7. Firszt D., Jabłoński Ł., Tokarski T., Woźniak M.G., 2009, *Konwergencja gospodarcza Polski i Ukrainy w świetle procesów realnych i regulacyjnych [w:] Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina*, red. M. G. Woźniak, V. I. Chuzhikov, D. G. Lukianenko, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 603—631.
8. Firszt D., Jabłoński Ł., Woźniak M. G., 2009, *Konwergencja gospodarcza Polski i Ukrainy, czyli jak daleko Ukrainie do UE [w:] Wybrane problemy integracji europejskiej*, red. A. Stepniaka, S. Umińskiego, A. Zabłockiej, Uniwersytet Gdański, Spot, s. 263—286.
9. GUS, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://www.stat.gov.pl/gus>, dostęp 11 września 2013 r.
10. IEF, 2013, *Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation, Database, [E-resource] — Access mode: www.heritage.org, dostęp: 10 września 2013r.
11. Jabłoński Ł., 2012, *Jakość życia – dynamika konwergencji [w:] Gospodarka Polski 1990—2011. Tom II. Modernizacja*, red. M. G. Woźniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 283—309.
12. Jabłoński Ł., 2013, *Czynniki wzrostu gospodarczego w czasie bieżącego kryzysu. Polska na tle wybranych krajów świata*, «Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy», nr 30, s. 90—107.
13. Kołodko G.W., 2007, *Sukces na dwie trzecie. Polska transformacja ustrojowa i jej przyszłość*, «Ekonomista», nr 6.

14. Kołodko G. W., 2009, *Wielka transformacja 1989-2029. Czy mogło być lepiej, czy lepiej będzie?* [w:] *20 lat transformacji. Osiągnięcia, problemy, perspektywy*, red. G.W. Kołodko, J. Tomkiewicz, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Sp. z o.o., Warszawa, s. 101—118.

15. Kubiela S., 2009, *Innowacje i luka technologiczna w gospodarce globalnej opartej na wiedzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

16. Rapacki R. (red.), 2009, *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?*, Wydawnictwo PWE, Warszawa.

17. UNDP, 2013a, *UNDP statistical data, «Hybrid HDI»*, UNDP, [E-resource] – Access mode: <http://hdr.undp.org/en/data/trends/hybrid/>, dostęp: 10 września 2013r.

18. UNDP, 2013b, *International Human Development Indicators*, UNDP, bazowanych on-line, [E-resource] — Access mode: <http://hdrstats.undp.org/en/tables/>, dostęp: 10 września 2013r.

19. UNECE, 2013, [E-resource] — Access mode: <http://w3.unece.org/pxweb/>, dostęp 12 września 2013 r.

20. WB, 2008, *Doing Business 2008*, The World Bank and the International Finance Corporation, Washington D. C.

21. WB, 2012, *Doing Business 2012. Doing Business in a more transparent world*, The World Bank and the International Finance Corporation, Washington D.C.

22. WB, 2013, *Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises*, The World Bank and the International Finance Corporation, Washington D.C.

23. WEF, 2013, *The Global Competitiveness Index Data Platform*, World Economic Forum, www.weforum.org, dostęp: 10 września 2013r.

24. Woźniak M. G., 2002, *Wzrost gospodarczy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Bariery. Czynniki. Perspektywy*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków.

25. Woźniak M. G., 2011, *Gospodarka Polski 1990—2011. Transformacja. Modernizacja. Spójność społeczno-ekonomiczna. Tom I. Transformacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2014